

O‘ZBEKISTONDA TURIZM INDUSTRIYASINING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI VA TARKIBIY O‘ZGARISHLARDAGI ROLI

A.M.Tuychiyev, Toshkent davlat transport universiteti

*A.A.Mirzaliyev, Toshkent davlat transport
universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishda turizm sektorining strategik ahamiyati tadqiq etiladi. Turizmning yalpi ichki mahsulot (YIM) hajmidagi ulushi, bandlikni ta’minlash, hududiy infratuzilmani rivojlantirish va xorijiy valyuta oqimini shakllantirishdagi funksiyalari multiplikator samarasi orqali tahlil qilingan. Shuningdek, sohaning iqtisodiy o‘shish drayveriga aylanishidagi tizimli muammolar ko‘rib chiqilib, uni barqaror rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Turizm multiplikatori, iqtisodiy diversifikatsiya, investitsiya oqimi, makroiqtisodiy barqarorlik, hududiy mutanosiblik, xizmatlar eksporti.

Аннотация: В данной статье исследуется стратегическая роль туристического сектора в диверсификации экономики Узбекистана. Через призму эффекта мультипликатора проанализированы доля туризма в валовом внутреннем продукте (ВВП), его функции в обеспечении занятости, развитии региональной инфраструктуры и формировании притока иностранной валюты. В статье с помощью эконометрической модели (OLS) исследуется взаимосвязь между инвестициями в сферу туризма и валовым национальным доходом. Также рассмотрены системные проблемы трансформации отрасли в драйвер экономического роста и выдвинуты научно-практические рекомендации по ее устойчивому развитию.

Ключевые слова: Мультипликатор туризма, экономическая диверсификация, инвестиционный поток, макроэкономическая стабильность, эконометрическая модель, экспорт услуг.

Abstract: This article examines the strategic importance of the tourism sector in diversifying the economy of Uzbekistan. The share of tourism in the gross domestic product (GDP), its functions in providing employment, developing regional infrastructure, and generating foreign exchange inflows are analyzed through the multiplier effect. The paper investigates the correlation between tourism investments and gross national income utilizing an econometric model (OLS). Furthermore, systemic challenges in transforming the industry into an economic growth driver are reviewed, and scientific-practical recommendations for its sustainable development are proposed.

Keywords: Tourism multiplier, economic diversification, investment inflow, macroeconomic stability, econometric model, export of services

Kirish (Introduction)

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida turizm shunchaki madaniy xizmat ko'rsatish sohasi emas, balki yuqori daromad keltiruvchi, kapital aylanishini tezlashtiruvchi va milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini ta'minlovchi qudratli drayver hisoblanadi. O'zbekiston o'zining geosiyosiy joylashuvi va boy moddiy-nomoddiy madaniy merosi bilan ulkan turistik salohiyatga ega.

Uzoq yillar davomida mamlakat iqtisodiyoti xomashyo (paxta, oltin, gaz) eksportiga bog'lanib qolgani sababli, xizmatlar ko'rsatish, xususan, turizmning yalpi iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri past darajada qolib kelayotgan edi. Biroq, keyingi yillardagi tarkibiy islohotlar va viza tartibining liberallashtirilishi turizmni strategik tarmoq sifatida qayta kashf etishga turtki berdi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi turizm industriyasining O'zbekiston iqtisodiyotiga keltirayotgan bevosita va

bilvosita moliyaviy foydalarini ilmiy jihatdan asoslab berish zarurati bilan belgilanadi.

Metodologiya va Ekonometrik Model (Methodology) Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy-iqtisodiy baholash, statistik guruhlash hamda Jon Keynsning "iqtisodiy multiplikator" nazariyasidan foydalanildi. Turizm sohasining iqtisodiyot tarmoqlariga (transport, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik, mehmonxona biznesi) zanjirsimon ta'siri statistik ma'lumotlar muvozanatida tahlil qilindi.

Turizm sanoatining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun makroiqtisodiy multiplikator modeli (M_t) qo'llanildi:

$$M_t = \frac{1}{1 - (MPC \cdot (1 - t) - MPM)}$$

Bu yerda:

- * MPC – iste'molga bo'lgan chekli moyillik (Marginal Propensity to Consume);
- * t – soliq stavkasi;
- * MPM – importga bo'lgan chekli moyillik (Marginal Propensity to Import).

Turizm xarajatlarining YaIM o'sishiga ta'sirini aniqlash maqsadida quyidagi chiziqli regressiya modeli (OLS — Ordinary Least Squares) tuzildi:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot \Delta T_t + \beta_2 \cdot \Delta I_t + \varepsilon_t$$

Bu yerda:

- * ΔY_t – Yalpi ichki mahsulotning yillik o'sishi;
- * ΔT_t – Turizm xizmatlari eksportidan tushgan umumiy daromadlar;
- * ΔI_t – Turizm infratuzilmasiga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar;
- * $\beta_0, \beta_1, \beta_2$ – model parametrlari;

* ε_t – tasodifiy xatolik (stoxastik xato).

Natijalar va Tahlil (Results and Discussion)

Multiplikator samarasi va YaIMga qo‘shilgan qiymat Turizmning iqtisodiyotga keltiradigan eng katta foydasi uning multiplikativ tabiatida namoyon bo‘ladi. Turist tomonidan mehmonxonaga to‘langan pul faqat shu mehmonxonaning daromadi emas. Mehmonxona bu tushum hisobidan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini sotib oladi, kommunal xizmatlar uchun to‘laydi va interyer dizaynerlariga buyurtma beradi.

Bevosita foyda: Mehmonxonalar, turoperatorlar va transport xizmatlaridan tushadigan to‘g‘ridan-to‘g‘ri tushumlar.

Bilvosita foyda: Qurilish, oziq-ovqat sanoati, esdalik sovg‘alari va milliy hunarmandchilik turlarining jonlanishi.

O‘zbekistonda turizm sohasiga kiritilgan har 1 birlik investitsiya turdosh tarmoqlarda 2,5-3 birlikgacha qo‘shimcha talab va daromad shakllantirmoqda.

2. Valyuta oqimi va xizmatlar eksporti muvozanati
An’anaviy tovarlar eksporti (masalan, metallurgiya yoki kimyo sanoati) yuqori transport xarajatlari va logistik cheklovlar bilan bog‘liq. Turizm esa "ichki eksport" hisoblanadi. Ya’ni, iste’molchi (xorijiy turist) mahsulot va xizmatni iste’mol qilish uchun mamlakatning o‘ziga keladi. Bu transport va bojxona xarajatlarini nolga tushiradi.

So‘nggi yillarda xorijiy sayyohlarning o‘rtacha qolish muddati 4-5 kungacha, har bir sayyohning o‘rtacha xarajati esa 300-400 AQSh dollariga yetdi. Bu milliy bank tizimiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy valyuta oqib kirishini ta’minlab, so‘mning qadrsizlanish xavfini kamaytiradi va to‘lov balansini barqarorlashtiradi.

3. Bandlik muammosini hal etish va kambag‘allikni qisqartirish
Turizm — mehnat sig‘imi juda yuqori bo‘lgan soha (labor-intensive). Sanoatda avtomatlashtirish tufayli ish o‘rinlari qisqarsa, turizmda, aksincha, inson omili (servis, mehmondoshlik, gid xizmati) birlamchi bo‘lib qolaveradi.

Ayniqsa, Xiva, Buxoro, Samarqand va Qo‘qon kabi tarixiy shaharlarda, shuningdek, Bo‘stonliq yoki Zomin kabi rekreatsion hududlarda turizm aholi bandligini ta‘minlashning asosiy manbaiga aylandi. Oilaviy tadbirkorlik va mehmon uylari (guest houses) tizimining yo‘lga qo‘yilishi olis hududlardagi kambag‘allik darajasini pasaytirishda eng samarali instrument ekanligini isbotladi.

Turizmning iqtisodiy funksiyasi | Iqtisodiyotga ta‘siri va mexanizmi
Fiskal funksiya	Mehmonxona yig‘imlari, soliqlar va tushumlar orqali budjetni to‘ldirish.
Infratuzilmaviy ta‘sir	Yo‘llar, aeroportlar va raqamli aloqa tizimlarining rivojlanishi.
Hududiy muvozanat	Markaz va chekka hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutni kamaytirish.

Tizimli muammolar va cheklovlar

Iqtisodiy o‘sish sur‘atlariga qaramay, O‘zbekiston turizmida hamon mavsumiylik (seasonality) muammosi saqlanib qolmoqda. Sayyohlar oqimi asosan bahor va kuz oylariga to‘g‘ri keladi, bu esa qish va yoz oylarida infratuzilmaning iqtisodiy samarasiz ishlashiga olib keladi. Shuningdek, transport logistikasidagi avia/temir yo‘l chiptalari taqchilligi va narxlarning yuqoriligi iqtisodiy multiplikatorning to‘liq quvvat bilan ishlashiga to‘sqinlik qilmoqda.

Xulosa va Tavsiyalar (Conclusion)

O‘zbekiston davlat turizmi iqtisodiyot uchun shunchaki daromad manbai emas, balki butun boshli iqtisodiy tizimni modernizatsiya qiluvchi, tarkibiy jihatdan diversifikatsiya qiluvchi strategik katalizatoridir. Turizm iqtisodiyotning tog‘-kon va xomashyo sanoatiga bo‘lgan qaramligini yumshatadi. Sohaning iqtisodiy foydasini yanada maksimallashtirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. Mavsumiylikni kamaytirish: Tibbiy, MICE (ishbilarmonlik) va ziyorat turizmini rivojlantirish orqali yil bo'yi sayyohlar oqimini ta'minlash.
2. Raqamli iqtisodiyotni integratsiya qilish: Smart-turizm elementlarini joriy etish, transport chiptalari va mehmonxona band qilish tizimlarini to'liq shaffoflashtirish.
3. Klaster yondashuvi: Hududlarda faqatgina madaniy obidalarni ko'rsatish bilan cheklanmay, hunarmandchilik, gastronomiyani o'z ichiga olgan yagona iqtisodiy zanjirlarni yaratish.

O'zbekiston iqtisodiyotini tarkibiy jihatdan modernizatsiya qilishda turizm sektori faqatgina budjet tushumlarini ta'minlovchi soha emas, balki iqtisodiy barqarorlikni kafolatlovchi strategik instrument hisoblanadi. U milliy iqtisodiyotning tog'-kon va agrosanoat majmuasiga bo'lgan qaramligini pasaytiradi. Sohaning makroiqtisodiy foydasini yanada oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

- * Diversifikatsiya va mavsumiylikni bartaraf etish: Tibbiy turizm, MICE (ishbilarmonlik konferensiyalari) va qishki ekoturizmni (masalan, "Amirsoy" majmuasi tipidagi loyihalarni) ko'paytirish orqali mavsumiylik ko'rsatkichini 40% dan 15% gacha tushirish.
- * Logistik liberallashtirish: Transport sohasida xususiy operatorlar va loukosterlarni ko'paytirish orqali transport xizmatlari tariflarini raqobatbardosh darajaga keltirish.
- * Raqamli turizm ekotizimi: "Smart Tourism" konsepsiyasini joriy etish, soliq va tushumlar hisobini yagona billing tizimiga o'tkazish orqali xufyona iqtisodiyot ulushini keskin kamaytirish.